

ALESSANDRO ROLLA: UN MAESTRU UITAT PE NEDREPT

ALESSANDRO ROLLA: A WRONGFULLY FORGOTTEN MASTER

VLADIMIR ANDRIEȘ,

conferențiar universitar interimar, doctor,
Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

Prezentul articol este o încercare de reconstituire a vieții și operei lui Alessandro Rolla — un virtuoz al viorii, compozitor, dirijor, profesor și, mai ales, un excelent interpret la violă bine cunoscut și înalt apreciat de contemporanii săi, astăzi, însă, uitat pe nedrept. Rolla a avut o contribuție majoră în propagarea muzicii clasicilor vienezi, în special a lucrărilor lui Beethoven, realizând premierele italiene ale simfoniilor beethoveniene. Unele dintre procedeele tehnice care astăzi îi sunt atribuite lui Paganini au fost pe larg utilizate de Rolla atât în propriile interpretări, cât și în lucrările componistice. A. Rolla a lăsat o imensă moștenire artistică care include circa 600 de lucrări și acoperă practic toate genurile muzicii instrumentale. Încă în timpul vieții creațiile lui au fost publicate la cele mai cunoscute edituri din Paris, Viena, Leipzig, Londra și Milano. Lider și director al orchestrei teatrului La Scala din Milano pe parcursul a circa 30 de ani, A. Rolla a fost un muzician de viziune europeană, un spirit inovator contribuția căruia în dezvoltarea muzicii europene încă urmează să fie valorificată.

Cuvinte-cheie: A. Rolla, clasicism muzical, interpret la violă, procedee tehnice, profesorul lui Paganini, violonist virtuoz.

The present article is an attempt to reconstruct the life and creative activity of Alessandro Rolla — a virtuoso violinist, conductor, teacher and especially an excellent performer on the viola who was well-known and highly appreciated by his contemporaries, but who is unjustly forgotten today. Rolla made a major contribution to the propagation of the music of the Viennese classics, especially Beethoven's works, premiering his symphonies in Italy. Some of the techniques attributed to Paganini had been widely used by Rolla both in his personal interpretations and in his compositions. A. Rolla left an immense heritage that includes about 600 works that cover practically all the genres of instrumental music. Already in his lifetime his creations were published by the best-known publishing houses from Paris, Vienna, Leipzig, London and Milan. He had been the leader and director of the La Scala theatre orchestra from Milan for almost 30 years. Rolla was a musician of European level, an innovative mind whose contribution to the development of European music is still to be appreciated.

Keywords: A. Rolla, musical classicism, Paganini's teacher, technical means, viola player, virtuoso violinist.

Un virtuoz al viorii, compozitor, dirijor, profesor și, mai ales, un excelent interpret la violă, a cărui contribuție la dezvoltarea tehnicii și la îmbogățirea repertoriului acestui instrument ar putea fi comparată doar cu cea a lui Paul Hindemith, Alessandro Rolla (1757—1841) este unul dintre muzicienii azi aproape dați uitării care, însă, au fost pe larg recunoscuți în timpul vieții.

A. Rolla s-a născut la Pavia în anul 1757, cu doar 15 luni mai târziu decât Mozart, însă a murit în 1841, adică cu 14 ani după moartea lui Beethoven (1827) și 13 după moartea lui Schubert (1828), pe atunci când Berlioz avea deja 38, Chopin 31 și Liszt 30 de ani. Cariera sa a durat, astfel, aproape trei sferturi de secol pe parcursul cărora s-au produs o serie de modificări semnificative în gândirea și în practica muzicală: rațiunea, obiectivismul, echilibrul și perfecțiunea clasicismului vienez au fost înlocuite de excesul sentimentelor, subiectivismul și extatica exprimării celor mai profunde trăiri umane în arta romantică. Cu toate acestea, atât în gusturile sale, cât și în predilecțiile repertoriale, precum și în stilul său componistic Rolla a fost și a rămas un exponent al clasicismului.

Alessandro Rolla de timpuriu demonstrează abilități muzicale excepționale. Studiază pianul, viola, chitara și vioara. În anii 1770—1778 la Catedrala din Milano se ocupă sub îndrumarea celor mai renumiți muzicieni din acest oraș, printre care G. A. Fioroni, *Maestro di Cappella* la Catedrala Milano¹ și G. B. Sammartini. În 1772, la doar 15 ani, apare într-un concert public în calitate de solist și compozitor interpretându-și primul concert pentru violă și orchestră în biserica St. Ambrogio. Acest concert a fost un început pentru o splendidă și prodigioasă carieră solistică, constituind și un eveniment foarte important pentru istoria interpretării la violă fiind primul recital de violă consemnat vreodată.

În 1782, este numit concertmaistru al grupului de viole în Orchestra Ducală din Parma cântând și la vioara. În această orchestră Rolla rămâne până în 1802. Acești 20 de ani au fost cei mai senini și creativi ani petrecuți într-o atmosferă culturală și intelectuală foarte stimulativă, constituind cea mai profitabilă perioadă din viața compozitorului când i-a fost permis să călătorească și să se producă în calitate de solist, astfel devenind cunoscut și în străinătate. De asemenea, tot în această perioadă lucrările sale încep să fie publicate la Paris și Viena.

În 1795 el a fost vizitat de Paganini care pe atunci avea 13 de ani și care dorea să studieze cu marele violonist A. Rolla. După o audiție Rolla i-a mărturisit cu sinceritate tatălui tânărului virtuoz că nu are ce să-l învețe pe acest copil-minune, recomandându-i să ia lecții de compoziție de la Ferdinando Paer [2]. Ulterior cei doi muzicieni au rămas în contact drept dovadă servind scrisorile din care aflăm că ei chiar au cântat împreună în cvartet. Această relație trebuie să fi avut o influență asupra Paganini trezindu-i dragostea pentru violă, care l-a condus la compunerea unor opere de mare interes pentru acest instrument ca de exemplu *Marea Sonată pentru violă și orchestră* ș.a. În prezent Rolla frecvent este cunoscut anume ca „marele profesor al lui Paganini”, însă rolul său și importanța în dezvoltarea tehnicii violii și violei nu se reduce doar la acesta. Unele dintre inovațiile tehnice care astăzi îi sunt atribuite lui Paganini, cum ar fi, de exemplu, *pizzicato* la mâna stângă, scalele cromatice ascendente și descendente, pasajele în octave ș.a. au fost pe larg utilizate de Rolla atât în propriile interpretări, cât și în lucrările componistice.

În anul 1802, după moartea Ducelui de Parma, Alessandro Rolla ocupă poziția de lider și de director al orchestrei teatrului *La Scala* din Milano. Nii guvernatori ai teatrului au vrut să creeze aici cea mai importantă orchestră din Italia și, prin urmare, au angajat cei mai buni virtuozii ai timpului. La *La Scala* Alessandro Rolla a rămas până în 1833. Aici el s-a aflat la pupitrul dirijoral al primelor reprezentații milanese ale operelor lui Mozart *Don Giovanni*, *Così fan tutte*, *Clemenza di Tito* și *Nozze di Figaro*, a dirijat de asemenea numeroase lucrări simfonice. În această perioadă el a condus și reprezentațiile a circa 18 opere ale celui mai iubit compozitor italian de operă, Gioacchino Rossini, fiind dirijorul premierei absolute a *Bărbierului din Sevilla*. Rolla a dirijat și opere semnate de G. Donizetti și V. Bellini, pe care a reușit să-i cunoască personal.

Din anul 1811, el a fost de asemenea director al *Societății Culturale* care se ocupa de interpretarea și promovarea lucrărilor camerale semnate de Haydn, Mozart și Beethoven. În 1813, în cadrul acestei *Societăți Culturale* Rolla a dirijat *Simfoniile* nr. 4, 5, 6 de Beethoven, evenimente cu totul excepționale pentru Italia din acele timpuri dominată aproape în exclusivitate de operă. Alessandro Rolla a fost cel

1 Fioroni a fost elevul lui Leonardo Leo. Charles Burney, în călătoriile sale muzicale prin Italia, se adresează anume la Fioroni pentru a culege informații despre cântul ambrosian [1].

mai de succes dirijor italian al timpurilor sale.

În 1808 a fost inaugurat Conservatorul de Muzică din Milano și Alessandro Rolla a fost numit profesor de vioară și viola. În timpul activității sale didactice el a compus numeroase lucrări pentru elevii săi, foarte diferite ca grad de complexitate cu diverse dificultăți tehnice și utilizând toate tonalitățile. Multe dintre ele au fost publicate de către nou-creata Editura *Ricordi*.

Este curios să știm că, Alessandro Rolla a fost membrul comisiei de examinare care l-a respins pe atunci tânărul Giuseppe Verdi, în încercarea lui de a intra la Conservatorul din Milano, precum și faptul că Rolla a fost singurul care a exprimat o hotărâre favorabilă despre tânărul candidat [3]. Tot Rolla i-a sugerat lui Verdi să studieze cu Vincenzo Lavigna, compozitor și profesor, care a fost mai mulți ani *maestro concertatore* (maestru corepetitor) la teatrul *La Scala*.

Alessandro Rolla alături de renumiți artiști și poeți ai timpului era mereu prezent în saloanele aristocraților cântând împreună cu ei și pentru ei, dedicându-le mai multe compoziții.

Până la sfârșitul vieții (15 septembrie, 1841) Rolla a continuat să compună și să interpreteze lucrări camerale și simfonice, rămânând un promotor neobosit al muzicii instrumentale

A. Rolla a fost un muzician de viziune europeană, un inovator în domeniul său, în special în ceea ce privește dezvoltarea procedeele tehnice în interpretare la vioară și mai ales la violă. Lucrările sale componistice și performanțele ce le-a avut ca violonist, violist și dirijor au fost înalt apreciate de contemporani. Drept dovadă poate servi și faptul că în timpul vieții creațiile lui A. Rolla au fost publicate la cele mai cunoscute edituri *Le-Duc* și *Imbault* din Paris, *Artaria* de la Viena, *Breitkopf & Hartel* la Leipzig, *Monzani & Hill* din Londra, *André la Offenbach*, *Ricordi* de la Milano.

Rolla a avut o contribuție majoră și în propagarea muzicii clasicele venezi, în special a lucrărilor lui Beethoven. Stilul dirijoral al lui Rolla a fost descris de unii dintre contemporanii săi: L. Spohr² îi aduce elogii, menționând „vigoarea și precizia“, în mod similar, revista *I teatri* (1828), îl definește ca „suprem în controlul orchestrei“, atribuindu-i „o anumită predilecție pentru vechiul stil și pentru muzica veche“. A. Rostagno afirmă „că sunarea impecabilă a grupului instrumentelor cu coarde din orchestra teatrului *La Scala* în perioada lui Bellini și Donizetti a fost rodul muncii școlii lui Rolla“, în timp ce Stendhal (1816) considera că Rolla nu avea suficient „brio în piesele de virtuozitate“ [4]. Abatele Giuseppe Bertini, un istoric al timpului, în *Dizionario della Musica e dei Musicisti* (1814), menționează că lui Alessandro Rolla i-a fost interzis să evolueze în public (ca viorist și violist — n.n.), deoarece „femeile nu-l puteau asculta fără de a fi afectate de atacurile de nervi și fără să leșine!“ [5].

Rolla a lăsat o imensă moștenire artistică care include circa 600 de lucrări și acoperă practic toate genurile muzicii instrumentale. Cele 576 compoziții clasificate de către cercetătorii italieni Liugi Alberto Bianchi Luigi Inzaghi includ:

- 242 de duete (32 pentru două viole, 131 pentru două viori, 78 pentru vioară și violă și unul pentru vioară și violoncel, dintre care doar 163 au fost publicate în timpul vieții sale);
- circa 13 sonate (4 pentru vioară și *basso continuo*, 4 pentru violă și *basso continuo*, trei pentru vioară și pian, una pentru flaut și pian, două pentru pian ș.a.);
- trio, cvartete, cvintete, sextet, divertistemnete, variațiuni și serenade pentru diverse componente instrumentale;
- 12 simfonii,
- numeroase concerte instrumentale printre care 18 concerte pentru vioară, circa 15 concerte pentru violă, câte un concert pentru corn și fagot,
- 8 balet compuse între anii 1789 și 1808:
Gli sponsali di Ciro con Cassandane (1789, Novara)
Iserbeck e Zachinda (1802, Parma)
Il turco generoso (1802, Parma)
La locanda (1802, Parma)

2 În *Selbstbiographie* publicată de Georg H. Wigand la Cassel, Göttingen în anii 1860-61.

Elosia e Roberto o Il conte d'Essex (1803, Reggio Emilia)

Pizarro ossia La conquista del Perù (1807, Milano)

Abdul (1808, Vienna)

Achille in Sciro (1808, Viena);

- mai multe lucrări didactice (exerciții, studii și game pentru vioară și violă):

24 game pentru vioară (1813)

12 intonații pentru vioară (1826)

12 intonații pentru vioară (1836)

Giro i tutti i toni relativi di terza maggiore pentru violă și vioară (1842)

2 intonații pentru violă

3 exerciții pentru violă

Giro dei 24 toni pentru două viori

10 studii pentru vioară, op. 10

6 solfegii pentru două viori

Deși toată viața a fost înconjurat de operă la propriu (fiind implicat în calitate de dirijor și concertmaistru al orchestrei de la teatrul La Scala în montările de opera) și la figurat (ținând cont că a locuit toată viața în Italia într-o perioadă în care opera a fost genul dominant), singur nu a compus opere. Posibil din această cauză a fost dat uitării imediat după moartea sa. Și totuși compozițiile sale, multe dintre care sunt variațiuni pe teme din opere, poartă o profundă amprentă a acestui gen, stilul compo-nistic al lui Rolla fiind caracterizat prin fraze melodice expresive, bogate în fiorituri operistice.

Compozițiile lui Rolla se atașează atât tradiției instrumentale italiene (în special celei a lui Bocche-rini și Sammaritini), cât și stilului clasic vienez. Toate cele 12 simfonii conțin doar o singură mișcare, fiind realizate în forma de uvertură italiană, unele dintre ele conținând ecouri din creația lui Mozart, în timp ce în altele Rolla prefera o formă cu mult mai liber articulată cu numeroase „competiții” concer-tante între grupurile orchestrale. În lucrările din domeniul muzicii de camera Rolla afișează afinități cu muzică lui Beethoven: de exemplu, debutul *Cvartetului* op.2 în f-moll vădit amintește de *Cvartetul* beethovenian op. 18 nr.1. *Cvartetele* op. 5 din contra se atașează așa numitelor cvartete concertante — gen cultivat la Paris de așa numiții „italieni francezi” Viotti și Cambini, dar și de compozitorii francezi Rode și Kreutzer. Acest tip de cvartet se deosebește considerabil de tipul clasic stabilit în creația lui Haydn și bazat preponderent pe elaborarea tematică susținută de o robustă factură polifonică. Cvar-tetul concertant este dominat de o scriitura brilliantă în care domină melodia acompaniată, pasajele de virtuositate prezente în egală măsură în partidele tuturor instrumentelor și alte dificultăți tehnice care creează numeroase impedimente în interpretarea acestor lucrări. Schemele tonale și formale ale cvartetelor lui Rolla sunt foarte apropiate clasicismului vienez. El adoptă forma ciclului cvadripartit în care menuetul este plasat imediat după *Allegro* de sonată fiind urmat de partea lentă, ciclul încheindu-se cu finalul în forma de rondo³. Tematismul cvartetelor denotă influențe clasiciste, sobru și echilibrat, cu unele tente dramatice, în special în primele părți, cu o cantabilitate intensă în cele lente și cu teme dansante în stil popular în menuete și finaluri. Din punct de vedere muzical, cvartetele definesc foarte bine stilul lui Rolla, elegant, echilibrat, în căutarea unui sunet clar care tinde să evidențieze individu-alitatea fiecărui instrument [6].

În concertele solistice se dezvăluie influența lui Mozart prin dimensiunile relativ reduse ale sec-țiunilor dezvoltatoare din mișcările în forma de sonată, prin separarea clară a solistului de orchestră; partidele solistice întotdeauna sunt suficient de dificile și conțin cele mai diverse procedee atât în teh-nica mâinii stângi, cât și a celei drepte, deși apropiate scriiturii instrumentale ale lui N. Paganini, nu cer exces de virtuositate.

Stăpânind la fel de bine vioara și viola Rolla pe bună dreptate era considerat cel mai bun violist al timpurilor sale, fiind și autorul unui număr impunător de lucrări pentru violă printre care 12 concerte,

3 Același tipar îl regăsim și în cvartetele cu chitară de Paganini.

Adagio și tema cu variațiuni G-dur, Introducția și divertisment F-dur, Rondo G-dur, Andante și rondo ungar pentru violă și orchestră, *Divertisment d-moll* pentru violă și cvartet, patru sonate și numeroase miniaturi ș.a. Toate aceste piese, inexplicabil neglijate până în prezent, cel mai probabil au fost compuse pentru Rolla-interpretul și reflectă într-o mare măsură stilul interpretativ al acestui virtuoz. În lucrările sale Rolla afirmă viola în calitate de instrument solistic, tratând-o pentru prima dată în istorie la același nivel cu vioara [7]. Creațiile pentru violă, idiomatic scrise pentru acest instrument, îmbină firesc virtuozitatea strălucitoare și cantabilitatea expresivă și așteaptă să fie redescoperite, reevaluate și valorificate de soliștii-violști.

Creația lui A. Rolla până în prezent nu a fost pusă în valoare suficient nici de muzicienii interpreți, nici de cercetătorii artei sunetelor. Un prim pas important spre aceasta a fost întreprins de muzicologii italieni L. A. Bianchi și L. Inzaghi care în anul 1981 au realizat o muncă de pionierat clasificând creația lui Rolla și editând catalogul operelor semnate de acest compozitor. În anul 2007 în orașul natal al ilustrului muzician — Pavia, la inițiativa Institutului superior de studii muzicale *F. Vittadini* cu suportul mai multor instituții universitare și academice a fost organizat colocviul științific *Allesandro Rolla — fondatorul școlii violonistice lombarde* care a constituit un pas important spre reactualizarea artei acestui mare muzician atât de cunoscut cândva și uitat pe nedrept de urmași.

Referințe bibliografice

1. http://en.wikipedia.org/wiki/Alessandro_Rolla
2. <http://www.viola-in-music.com/Alessandro-Rolla.html>
3. <http://www.viola-in-music.com/Alessandro-Rolla.html>
4. Citate după Rostagno, A. Rolla, Alessandro. In: *The New Grove Dictionary of music and musicians*. London, Oxford University Press, 1990, Vol.XVI, p.112.
5. Citat după: http://en.wikipedia.org/wiki/Alessandro_Rolla (vizitat 15.05.2010)
6. <http://www.amazon.com/Alessandro-Rolla-Concerti-viol-archi/dp/B000I2K9MY> (vizitat 14.05.2010)
7. Inzaghi L. Alessandro Rolla's String Music. In: *Journal of the American Viola Society*. Vol.1, nr.2. November, 1985. p.3. <http://www.owl.net.rice.edu/~dbynog/JAVS%201.2.pdf>